

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
географічний факультет, Військовий інститут

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
географічний факультет

Одеський національний університет імені І.І.Мечнікова
геолого-географічний факультет

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
катедра туристичного бізнесу та країнознавства

Волинський національний університет імені Лесі Українки
катедра туризму та готельного господарства

Ужгородський національний університет
факультет туризму та міжнародних комунікацій

Луцький національний технічний університет
катедра туризму та готельно-ресторанної справи

Мукачівський державний університет
катедра географії та суспільних дисциплін

Київський національний лінгвістичний університет
катедра психології і туризму

Економічний університет у Катовіцах

Сілезький університет у Катовіцах
Інститут суспільно-економічної географії і управління простором

Верхньосілезька академія імені Войцеха Корфантего

Управління туризму та промоцій Київської міськдержадміністрації

Асоціація в'їзних туроператорів України

Київське військово-історичне товариство

Інститут досліджень діаспори

ВІЙНА ТА ТУРИЗМ

Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
Київ, 11 листопада 2022 р.

УДК 338.48:355.422(477:470)(082)

B42

Війна та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2022. – 319 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 3 від 25 жовтня 2022 р.*

*Рекомендовано до друку Вченою радою Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 3 від 17 листопада 2022 р.*

Рецензенти:

Мальська Марта

докторка економічних наук, професорка

Львівський національний університет імені Івана Франка

Король Олександр

доктор географічних наук, професор

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Антоненко Володимир

доктор географічних наук, професор

Київський університет культури

ISBN 978-617-674-060-5

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання впливу воєнних дій на туристсько-рекреаційний потенціал території, втрат туризму через російсько-українську війну, воєнного туризму як навчальної дисципліни, глобальних викликів для України та світу війн та воєнних конфліктів, резильєнтності туристської індустрії під час війн та воєнних конфліктів, впливу на міжнародний туризм українсько-російської війни, етноксеногенного потенціалу воєнно-історичного туризму та об'єктно-предметної сутності цієї складової воєнного туризму, фортифікацій в туризмі (потенціал, використання та перспективи), ризик-менеджменту в туризмі (фактор війн та воєнних конфліктів), а також фактор російсько-українських війн та воєнних конфліктів в гуманітарному проєкті «Місця пам'яті на мапі України».

© Винниченко І., упорядкування, 2022

Цуй Д., Смирнов І.	
Накано Такеко – японська Жанна Д'арк.....	228
Денисик Г., Кізюн А., Атаман Л.	
Ландшафти воєнного походження: термінологія та її використання в туризмі.....	232
Гончарук О., Лисенко В.	
Психологічні чинники екскурсійної діяльності на місцях темного та воєнно-історичного туризму.....	234
Шамара І., Моргуненко О.	
Воєнний туризм як перспективний напрям розвитку туризму в Україні.....	237
Меліхова Т.	
Сучасні реалії формування і розвитку воєнного туризму в Україні.....	240
Лисенко В.	
Військовий туризм в часи миру та війни.....	241
Барвінок Н.	
Воєнний туризм як сучасний напрям розвитку туризму в Україні.....	243

Ризик-менеджмент у туризмі: Фактор війн та воєнних конфліктів

Любіцева О., Кочеткова І.	
Кризовий менеджмент у післявоєнному туризмі.....	247
Мацука В.	
Ризик-менеджмент у туризмі воєнного часу.....	250
Кучай О.	
Особливості управління процесами ризик-менеджменту на підприємствах туристичної галузі в умовах війни.....	253
Смирнов І., Любіцева О., Винниченко І.	
Співпраця України з ЄС та НАТО у транспортно-логістичній сфері: геополітичні та єврологістичні проекти.....	256
Кривенкова Р.	
Особливості ризик-менеджменту в туризмі.....	262

Резильєнтність туристської індустрії під час війн та воєнних конфліктів

Кирисюк А.	
Концепт резильєнтність та об'єктивізація в його структурі компонента «воєнний конфлікт».....	266
Дехтяренко С.	
Чи потрібен внутрішній туризм під час війни або Як працює туристична агенція «Патріот» під час війни.....	267
Грищук Ю.	
Резильєнтність представників різних лінгвокультур під час воєнних конфліктів: корпусно-експериментальна діагностика.....	269

3. Амдур Е. Жінки-воїни Японії: роль жінок-носіїв зброї в історії Японії. Koryu Books, 2009.
4. Петров С. Японская Жанна д'Арк // Загадки истории. Война. - № 23. – 2021. – С. 42-43.
5. Monument Nakano Takeko. URL: <https://trip.com/travel-guide/attraction/aizuwakamatsu-takeko-nakano-monument-23490247/>
6. Онна-бугейша. URL: <https://uk.upwiki.one/wiki/Onna-bugeisha>
7. Стафійчук В., Малиновська О. Туристичне країнознавство: навч. посіб. у 4-х томах; Т.2. Азія та Океанія. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – С. 61-64.

Денисик Григорій, Кізюн Алла, Атаман Людмила

ЛАНДШАФТИ ВОЄННОГО ПОХОДЖЕННЯ: ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ТУРИЗМІ

Різноманіття та привабливість сучасного ландшафту будь-якого регіону залежить від наявності та стану в його структурі трьох груп ландшафтів: натуральних, натурально-антропогенних та антропогенних. Серед антропогенних на особливу увагу заслуговують белігеративні (від лат. *belligero* – вести війну) ландшафтні комплекси, що сформувались в процесі підготовки і ведення воєнних дій, проведення військових навчань тощо. Вони поширені скрізь і концентрують в собі історію найкритичніших моментів взаємодії між людьми, які відображаються в понівечених ландшафтах.

Уже сьогодні белігеративні ландшафти є одними із важливих елементів туристичних маршрутів. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в Україні активно почав розвиватися форт-туризм. Зараз це один з популярних і доступних напрямів воєнного туризму, пов'язаний з відвідуванням різноманітних фортифікаційних споруд [1].

Тривалий час географи-природничники і туризмознавці України не звертали уваги на белігеративні ландшафти, бо вважали їх «ландшафтами без майбутнього». Однак, події початку ХХІ ст. доводять, що роль та значення белігеративних ландшафтів не зменшується, а зростає. Більше того, навряд чи де-небудь на Землі ландшафтних комплексів воєнного походження є більше, ніж на Східноєвропейській рівнині і особливо в її південно-західній частині, де й розташована Україна.

Широке розповсюдження, значне різноманіття й специфічні умови їх формування (переважно під час військових дій), значення для пізнання природи й історії окремих регіонів Землі спонукали фахівців різних наукових напрямів до активних досліджень ландшафтних комплексів воєнного походження. У процесі таких досліджень було запропоновано значну кількість термінів і понять, різноманітних визначень, котрі часто не лише не співпадають за змістом, але й

протирічать один одному. Це спонукає до детального розгляду основних термінів і понять, які можна у подальшому використовувати у процесі пізнання ландшафтних комплексів воєнного походження, зокрема у туризмознавстві.

Ще у другій половині ХХ ст. усі ландшафти воєнного походження були виокремлені в особливий клас антропогенних ландшафтів під загальною назвою белігеративні ландшафти. Ця назва виявилася вдалою і зараз є найбільш вживаною. Вдалою, тому що під назвою (терміном) «белігеративні ландшафти», «белігеративний ландшафтний комплекс» можна розуміти будь-які ландшафтні комплекси воєнного походження незалежно від їх способу створення, віку та особливостей сучасного функціонування. Є й інші терміни, якими науковці, не завжди аналізуючи їх суть, узагальнено називають ландшафтні комплекси воєнного походження. Серед таких:

- *воєнно-фортифікаційні*. Цей термін доцільно використовувати, але для позначення не всіх ландшафтних комплексів воєнного походження, а лише тих, що були створені в процесі будівництва фортифікаційних споруд – оборонних валів і ровів, оборонних ліній, окопів і траншей тощо;
- *військово-фортифікаційні*. Частіше вживаний серед військових фахівців і має більш широке значення, ніж термін воєнно-фортифікаційні ландшафти. Однак і він не охоплює всі белігеративні ландшафти, а лише ті з них, що були створені при наявності військ і військовими. Між тим, значна частина цих ландшафтних комплексів, наявна до цього часу, – протитанкові рови, ескарпи – була створена цивільним населенням або в процесі випробувань тієї чи іншої зброї – вирви від бомб, кільцеподібні заглибини на поверхні землі, що утворилися в результаті підземних випробувань тощо;
- *інженерно-військові*. Цей термін найбільше придатний для позначення лише сучасних активно функціонуючих белігеративних ландшафтних комплексів – територій воєнних дій, воєнних полігонів, складських комплексів воєнної техніки, військових частин та інших.

Безперечно, що крім зазначених будуть й інші терміни та поняття, пов'язані з ландшафтними комплексами воєнного походження. У структурі антропогенного ландшафтознавства розвивається новий напрям досліджень сучасних ландшафтів – *белігеративне ландшафтознавство*. Опублікована перша монографія за результатами регіональних досліджень ландшафтних комплексів воєнного походження [3] та низка статей у наукових журналах, зокрема й у Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Військово-спеціальні науки» [4; 5].

У подальшому активний розвиток белігеративного ландшафтознавства тісно взаємопов'язаний з сучасними воєнними подіями в Україні. Дотичними до

белігеративного ландшафтознавства, є сакральне (від лат. *sacralis* – священний) й тафальне (від лат. *tafalny* – поховання) ландшафтознавства. Сформовані ними поняття і терміни уже використовують у туризмі, особливо практиці проведення туристських екскурсій, змагань, олімпіад тощо. Белігеративні ландшафтні комплекси стають невід’ємною частиною сучасного туризму й правильне розуміння відповідних термінів і понять є необхідним.

1. *Атаман Л.В.* Белігеративні ландшафти Поділля як об’єкти розвитку рекреації та туризму // Освітні й наукові виміри географії та туризму. – Полтава, 2020. – С. 82-84.
2. *Данілов Й.В., Нойман Г.Р.* Могилів-Ямпільський укріплений район // Перша Могилів-Подільська краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський, 1996. – С. 85-88.
3. *Денисик Г.І., Антонюк О.О.* Белігеративні ландшафти Поділля: монографія. – Вінниця: ТОВ «Нілан – ЛТД», 2017. – 202 с.
4. *Денисик Г.І., Антонюк О.О.* Наукове і прикладне значення белігеративних ландшафтів // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2017. - №1 (36). – С. 13-16.
5. *Денисик Г.І.* Белігеративні ландшафти: суть і класифікація // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2017. - №2 (36). – С. 3-7.

Гончарук Олена, Лисенко Валерій

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МІСЦЯХ ТЕМНОГО ТА ВОЄННО-ІСТОРИЧНОГО ТУРИЗМУ

Російсько-українська війна спричинила сплеск уваги всього світу до України, але споживачі інформаційного продукту не завжди отримують достатньо інформації щодо розуміння причин війни та перебігу подій, тому актуальним є попит на відвідання місць, пов’язаних з війною. Темам темного та воєнно-історичного туризму присвячено багато досліджень (М. Foley, М. Johnson, М. Kostanie, J. Lennon, Н. Lewis, А. V. Seaton, Р. Stone, Т. Б. Заставецький, Н. М. Паньків, З. М. Шильнікова та інші), але жителі України наразі переживають унікальний досвід в історичній перспективі. Можна стверджувати, що процес екскурсійної діяльності проходить крізь кризу і потребує нових смислів. Важливими є психологічні чинники здійснення екскурсійної діяльності, оскільки відвідання місць темного та воєнно-історичного туризму завжди призводить до складних емоційних переживань як екскурсантів, так і гідів.

Мета тез – визначити психологічні чинники здійснення екскурсійної діяльності у місцях темного та воєнно-історичного туризму.

Цілі та мотиви відвідання туристами місць темного та воєнно-історичного туризму є різними – офіційні, навчальні, пізнавальні, духовні. У свою чергу, спостерігається готовність та бажання представників туристичної спільноти ор-